

13. Розвиток ідей Г.С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях: наук. записки Ін-ту психол. ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. акад. С.Д. Максименка. – К., 2000. – Вип. 20.- Ч. 1. – 240 с.

14. Скляр П.П. Спадщина Г.С. Костюка як гуманістичний орієнтир розвитку у вітчизняному освітньому просторі / П.П. Скляр // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* – К., 2011. – № 6 (47). – С. 92-101.

15. Татенко В. Г.С. Костюк о детерминации психического развития: ретроспективный анализ перспективных начинаний / В. Татенко. Творча спадщина Г.С. Костюка та сучасна психологія: матер. III-го з'їзду Т-ва психологів України. – К., 2000. – С. 181-198.

Надійшла до редколегії 11.03.16

Н.А. Харченко

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань

ФИГУРА Г.С. КОСТЮКА КАК ЦЕНТРАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ИССЛЕДОВАНИЙ ВЕДУЩИХ УЧЕНЫХ СОВРЕМЕННОСТИ

В статье осуществлен подробный анализ публикаций ведущих ученых Украины в области психологической науки, в которых освещен вопрос содержательного наполнения основных работ Г.С. Костюка как ученого. Рассмотрена позиция ученого относительно проблемных вопросов психологии и предложены пути их решения. Обосновывается неочужденное значение научного наследия Г.С. Костюка для развития образовательного процесса и психологической науки в Украине.

Ключевые слова: психологическая наука, Г.С. Костюк, научные труды, ученый, образовательный процесс.

N. Kharchenko

Pavlo Tychyna State Pedagogical University of Uman, Uman

THE FIGURE OF G.S. KOSTYUK AS A CENTRAL ASPECT OF RESEARCHES BY LEADING SCIENTISTS OF OUR TIME

The article presents a detailed analysis of publications of leading scientists of Ukraine in the sphere of psychology, which covers the issue of the content of the main works of G.S. Kostyuk as a scientist. The author has considered the position of the scientist concerns of psychology and proposed their solutions. Substantiates invaluable scientific heritage of G.S. Kostyuk for the development of the educational process and psychological science in Ukraine.

Keywords: psychological science, G.S. Kostyuk, research papers, the scientist, the educational process.

УДК 159.9:001.8

В.А. Шимко, д-р психол. наук, ст. наук. співроб.
Університет економіки і права "КРОК", Київ

СИСТЕМНА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТА В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ПРОЦЕДУРА СТРУКТУРНО-ОНТОЛОГІЧНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ

У статті здійснено систематизацію та розвиток дискурсу щодо застосування системного підходу як засобу локалізації предмета в психологічних дослідженнях та викладено авторський варіант процедури структурно-онтологічної візуалізації в зазначених цілях.

Ключові слова: методологія, система, системний підхід, локалізація предмету, системоутворюючий процес, організаційність матеріалу, структурно-онтологічна візуалізація.

Постановка проблеми. Питання визначення предмета в психологічних дослідженнях (далі – предмет) посідає чи не центральне місце в методологічній проблематиці відповідної галузі знання. Традиційно предмет розглядається в контексті об'єкта, який визначається сучасним наукознавством як категорія більш високого порядку. "Предмет дослідження міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження" [1, с.106].

Зазначене співвідношення сприймається вітчизняним науковим співтовариством здебільшого аксіоматично, що зумовлено категоричною єдністю переважної кількості дефініцій з цього приводу. Ймовірно через це, в ряді випадків, практика визначення предмета відбувається дещо механістично. Тобто будь-яке "часткове", виокремлене із "загального" за допомогою формальної логіки, може теоретично вважатись предметом.

Вказане актуалізує питання щодо структурного місця процесу визначення предмета в методології психологічної науки. А саме, до якої з її складових належить даний процес – нормативно-методологічної або дескриптивно-методологічної? В першому випадку, виникає потреба в розробці відповідного нормативно-методичного інструментарію. В другому, йдеться про рефлексію вихідних наукознавчих джерел сучасного методологічного дискурсу. На нашу думку, локалізація предмета є процесом, який передбачає обидві складові, тобто наразі стоїть питання поєднання методологіч-

ного нормативу та рефлексії, за допомогою чого здійснюється структурна сегрегація предмета з онтології дослідницького об'єкта.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В якому стані знаходяться сучасні наукові погляди на характер зв'язку між двома методологічними категоріями – об'єкт та "предмет"? Як вже зазначалось, даний зв'язок передбачає контекстуальність та казуальну секвенцію. Також частина дослідників описує предмет в термінах "ставлення" до об'єкта. "У методології наукових досліджень розрізняють поняття "об'єкт" та "предмет" пізнання. Об'єктом пізнання прийнято називати те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника, а предметом пізнання – досліджувані з певною метою властивості, ставлення до об'єкта" [2, с.51].

Нерідко акцентується увага на процесі та/або явищі: "Під об'єктом у наукових дослідженнях зазвичай розуміють процес або явище, що породжує проблемну ситуацію чи вимагає отримання більш детального знання. Предметом виступає явище або процес, що знаходиться в межах об'єкта та розглядається як елемент, частина об'єкта дослідження" [3, с.50]

Ще одна позиція пов'язує предмет з відтвореною моделлю об'єкта, яка містить відповідні зв'язки та відношення. "Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію й обрані для дослідження, а предмет дослідження – це теоретичне відтворення тих суттєвих зв'язків і відношень, які підлягають безпосередньому вивченню" [4, с.49].

Викладені дефініції здебільшого є тотожними та такими, що мимоволі зумовлюють, на нашу думку, децю полемічні методичні рекомендації щодо співпадиння предмета з редакцією теми того або іншого дослідження: "Предметом дослідження є досліджувані з певною метою властивості, характерні для наукового пізнання, це визначення певного "ракурсу" дослідження як припущення про найсуттєвіші для вивчення обраної проблеми характеристики об'єкта. Під предметом дослідження розуміється те, що знаходиться в межах об'єкта і завжди співпадає з темою дослідження" [5, с.47].

На наш погляд, вдалим узагальненням вище викладеного є така загальнометодологічна позиція: "Об'єкт дослідження – це існуючий об'єктивно, маючий безкінечну кількість властивостей, зав'язків, відношень фрагмент навколишнього світу, який викликає інтерес у дослідника. Предмет дослідження – чітко визначена сторона (властивість, зв'язок, відношення) об'єкта, яку передбачається дослідити" [6, с.35]. Наведена редакція є більш евристичною через виокремлення об'єкт-предметної тріади: "властивість – зв'язок – відношення". Осмислення цього аспекту законірно актуалізує перспективу застосування системного підходу щодо питання локалізації предмета в психологічних дослідженнях.

Метою статті є систематизація та розвиток дискурсу щодо застосування системного підходу як засобу локалізації предмета в психологічних дослідженнях та викладення авторського варіанту процедури структурно-онтологічної візуалізації в зазначених цілях.

Викладення основного матеріалу дослідження. Відповідно до думки одного з авторитетних дослідників системних описань в психології В.О. Ганзена [7], засади сучасного системного підходу достатньо повно викладені в роботах Б.Г. Ананьєва [8], В.П. Кузьміна [9] і Б.Ф. Ломова [10]. Проте ми надаємо перевагу наукознавчій традиції системологічних поглядів видатного методолога – Г.П. Щедровицького [11].

За Г.П. Щедровицьким "поняття системи передбачає, по-перше, представлення об'єкта вивчення за чотирма основними шарами існування: (1) процеси, (2) функціональні структури, (3) організованість матеріалу, (4) морфологія, а, по-друге, – встановлення певних відповідностей між побудовою (або структурою) шарів: так, наприклад, шар функціональної структури є особливою формою фіксації в нашому знанні відповідних процесів, а шар організованості матеріалу – як про це говорить сама його назва – представляє собою як би "сліди" протікання процесів у певному матеріалі, сукупну "колію", яка прокладена попередніми процесами і спрямовує наступні" [11, с.500].

Зазначене системне представлення об'єкта вивчення передбачає глибоку методологічну рефлексію та, на наше переконання, може бути використаним в якості структурної основи нормативного процесу виокремлення та формулювання предмета. Як бачимо, це складна багаторівнева гносеологічна задача, вирішення якої ми пропонуємо називати так – *системна локалізація предмета*.

Зауважимо при цьому, що питання осмислення багатой наукової спадщини поглядів Г.П. Щедровицького залишається відкритим, адже на сьогодні здебільшого відсутні деталізовані "методологічні лекала" та "методичні алгоритми", які б дозволяли безпосередньо застосовувати фундаментальні концептуалізації вченого на рівні прикладних досліджень. З огляду на викладене, з одного боку, складно уникнути методологічних помилок в процесі не тільки визначення предмета, але й таких важливих складових будь-якого дослідження як – постановка мети і завдань, розробка дослідницької методики, обґрунтування методів та емпіричної вибірки тощо. З іншого, вільне тлумачення

"системного підходу" породжує проблему із децю тавтологічною редакцією – виникає безліч "системних досліджень", результати яких погано узгоджуються одне з одним та не дозволяють сформувати наукові теорії без внутрішніх протиріч. Вихід з описаної ситуації, умовно кажучи, дефіциту системності, ми вбачаємо у відповідному методологічному впорядкуванні процесу локалізації предмету, першим кроком якого, на нашу думку, повинна стати гносеологічна фіксація меж і структури дослідницького об'єкта (системи).

Для цього ми пропонуємо сформувати таке зображення об'єкта, яке б розкривало його онтологію в контексті організованості матеріалу, яка виникає в результаті дії структуро-зумовлюючих чинників системи, зокрема процесів. "Питання щодо того, як зображуються та можуть зображуватися процеси, які ми знаходимо в діяльності, потребує спеціального обговорення <...> Зображення процесу в прийнятих зараз канонічних формах має ряд суттєвих недоліків; зокрема, неминуче виникаюче *представлення процесу як об'єкт* залишає в стороні сам вивчає мий об'єкт (особливо якщо процес зображується в формі змінюваних характеристик). Тому, щоби мати можливість співвідносити зображення процесів з об'єктами, до котрих вони відносяться, вдаються до спеціальних *структурних зображень*. Зображення об'єкта у вигляді структури, таким чином, повинно відповідати, з одного боку, зображенням і описанням процесів, а, з іншого боку, зображенням і описанням об'єктів як "речей", або, в більш загальних термінах, – об'єктів як матеріальних утворень. Враховуючи, наведену вище функціональну характеристику структурного зображення, можна сказати, що сама структура виступає, у всякому разі з якогось одного боку, як *зупинене зображення процесів*; кажучи ще простіше, *структура – це статичне представлення процесу*" [11, с.258].

З чого саме повинні складатись структурні зображення? Повертаючись до аналізу поняття системи за Г.П. Щедровицьким, звертаємо увагу на зв'язок функціональної структури з процесами, які, з іншого боку, залишають "сліди" в матеріалі. Це, у свою чергу, призводить до відповідної організованості матеріалу та зрештою зумовлює морфологію системи. Отже, первісними чинниками системи постають – *процес* та *матеріал*. Саме зазначені категорії, на нашу думку, й повинні складати основу структурного зображення об'єкта в інтересах подальшої системної локалізації предмета. При цьому як *процес*, так і *матеріал* є діалектично взаємопов'язаними складовими онтології об'єкта і відображають її динамічну та статичну сторони відповідно. Таким чином, структурне зображення повинно передбачати диференціацію даних категорій та водночас розкривати їх діалектичну взаємодію.

Одним з найбільш простих графічних рішень, що дозволяє наочно представити зв'язок двох рівноцінних чинників, є, так звана, візуалізація двовірної системи координат Декарта. Ми пропонуємо використовувати саме цю графічну логіку як процедурний інструмент візуалізації системних чинників – *матеріал* (горизонтальна вісь) та *процес* (вертикальна вісь). Практична побудова такої візуалізації, по суті, є першим кроком процедури структурно-онтологічної фіксації об'єкта як способу системної локалізації предмета дослідження. На цьому етапі вирішального значення набуває прикладне питання щодо визначення і конкретизації горизонтальної та вертикальної осі. Надважливою передумовою цього є розуміння методологічно "правильного аналітичного представлення об'єкта" за Г.П. Щедровицьким.

"Кожна функціональна структура і кожна організованість матеріалу при правильному аналітичному представленні об'єкта повинна відповідати якомусь одному однорідному процесу. Якщо в об'єкті існують (або виника-

ють) якісь інші процеси, то відбувається "взаємодія" цих процесів з організованостями матеріалу, які фіксують перший процес, в ході якого змінюються, трансформуються як процеси, так і організованості матеріалу, причому таким чином, що, в решті-решт, між ними та іншими встановлюються відповідності: організованість матеріалу стає *складною, багатofункціональною*, а кожному процесу (або типу процесів) відповідає свій особливий фрагмент і своя особлива структура організованості матеріалу. Тому в *складній системі* організованість матеріалу збудована таким чином, що вона відповідає одразу багатьом різноманітним процесам і фіксує їх співіснування та взаємодію в одному об'єкті" [11, с.500].

Зауважимо, що, по-перше, вимога однорідності *процесу* розповсюджується й на відповідну характеристику *матеріалу*. По-друге, поняття однорідності, в даному випадку, не є релевантним таким поняттям як – односкладність, одиничність тощо. Найбільш близькими синонімами є – гомогенність або ізотропність. Викладене не обмежує потенційні можливості системної локалізації предмета, а виступає засобом впорядкування представлення *предмета* і запобігання в ньому зайвого, невинного надмірного нагромадження складових, що призводить до методологічної сплутаності та, як наслідок, теоретичної неузгодженості знання, що отримується в результаті відповідних досліджень. Тобто, з одного боку, *предмет* окремого дослідження (або окремого етапу дослідження), на наш погляд, доцільно нормувати в зазначених вище цілях. З іншого боку, в окремих випадках (ємки та/або складні дослідження) виникатиме потреба в уточненні, конкретизації, доповненні або корекції *предмета* дослідження на різних його стадіях. Проте дане питання заслуговує окремого методологічного дискурсу.

Ідентифікація *матеріалу* і *процесу* на початковому етапі побудови структурно-онтологічної візуалізації буде суттєво зумовлюватись теоретичною базою дослідження та його цілями. Для більш докладного розгляду особливостей визначення і конкретизації горизонтальної та вертикальної осі скористаємось прикладом. При цьому наголосимо, що даний приклад є засобом демонстрації процедурних моментів та не претендує на модель вирішення прикладної методологічної проблеми. Так, припустимо в якості дослідницького об'єкта визначено – соціалізацію особистості, а серцевинною теоретичної основи дослідження обрано погляди А.В. Петровського щодо соціальної детермінації процесу соціалізації та відповідних особистісних змін. Як відомо, зазначений вчений зосереджує увагу на відносинах "індивід – група" та, визнаючи домінуючу вікового розвитку, вважає, що детермінантою переходу на новий етап розвитку особистості є зовнішні (по відношенню індивіда) чинники – соціальні фактори [12].

За таких умов горизонтальна вісь може бути визначена як "індивід – соціум". Чому пропонується діадна сполука, а не монічна позиція "індивід"? Оскільки матеріал системи цікавить дослідника в контексті його організованості (*процесом*), то горизонтальна вісь повинна відображати не тільки власне *матеріал*, але й задавати простір (онтологічний вимір), де відбувається його організація та/або відображати відповідні середовищні умови, чинники тощо. Тобто побудова горизонтальної осі передбачає визначення такої дихотомії, яка б містила відповіді на умовні запитання: "ЩО?" є *матеріалом?*, "ДЕ?" або "КОЛИ?" відбувається його організація.

Також за дихотомічним принципом буде виступати вертикальна вісь, яка відображає однорідний *процес* і повинна містити відповіді на умовні запитання "ЩО?" є *процесом?*, "ЯК?" або "ЗАВДЯКИ ЧОМУ?" *матеріал* набу-

ває певної організованості? В нашому прикладі один з варіантів вертикальної осі може бути сформульовано так: "природні потреби – культурні потреби", тобто відображати внутрішню інтенціональність системи, її глобальні рушійні сили, які діють у зазначеному вище просторі та повстають як первинний, тобто системоутворюючий *процес*.

Як зазначалось, теоретична основа дослідження є джерелом упізнання системоутворюючих осей. Тому для ідентифікації вертикальної осі ми теж скористались відповідною класифікацією А.В. Петровського, який запропонував диференціювати потреби за походженням та предметом [13]. У нашому випадку розуміння потреби в контексті її предмета, тобто фактично в мотиваційному сенсі, призведе до наведеного вище застереження Г.П. Щедровицького щодо такого представлення процесу як об'єкта, яке залишить в стороні сам вивчає мий об'єкт через множинність змінюваних характеристик, тобто надшироку варіабельність предметів потреб.

Тому більш придатним для цілей даного дискурсу, на нашу думку, є диференціація А.В. Петровським потреб за походженням на природні та культурні. "В природних потребах виражається активізуюча діяльність людини, залежність від умов, необхідних для збереження та підтримки його життя і життя його потомства" [13, с.104]. Водночас, вчений робить важливе зауваження щодо природних потреб, яке прояснює можливість та доцільність їх розгляду в контексті соціалізації особистості: "Хоча природні потреби залишаються такими ж (за їх переліком), як у тваринних предків людини і первісних людей, однак за своєю сутністю вони докорінно відрізняються від природних потреб тварин. <...> В культурних потребах виражається залежність активної діяльності людини від продуктів людської культури; їх коріння цілковито лежить в межах людської історії. До об'єктів культурних потреб відносяться як предмети, які є засобом задоволення якої-небудь природної потреби в умовах тієї або іншої культури (вилка і ложка, палички для їжі), так і предмети, що необхідні для складного і різноманітного суспільного життя людини. <...> Якщо не задовольняються культурні потреби людини, вона не загине (як це було б при незадоволенні природних потреб), але людське в неї знає жорстоких страждань" [9, с.105].

Перпендикулярне розташування системоутворюючих осей відображає "перехресну" взаємодію відповідних чинників, які в сукупності зумовлюють загальну динаміку соціалізації особистості. Ми вважаємо, що ця взаємодія детермінує організованість *матеріалу* системи, яка вже на даному етапі нашого дискурсу повстає як складна і багатofункціональна. Так, перетинаючись, системоутворюючі осі формують чотирьох-сегментну функціональну структуру (рис. 1). Кожен з сегментів відображає специфічний аспект організованості *матеріалу*. Сегментарна сукупність формує морфологію системи. Визначення та описання сегментів, особливостей взаємодії в сполучі "*процес-матеріал*" – є другим кроком процедури структурно-онтологічної фіксації об'єкта як способу системної локалізації предмета дослідження.

Перший сегмент відображає організованість *матеріалу*, пов'язану з потребою сферою індивіда. Даний сегмент охоплює ту частину *процесу*, яка зумовлюється індивідуальною формулою біологічних нужд. Структура потребового рівняння індивіда та її особливості зумовлює організованість *матеріалу* в межах даного сегмента. Другий сегмент – містить складову *процесу*, котрий зумовлено ціннісною частиною інтенціональності індивіда. Організованість *матеріалу* пов'язана з особливостями ціннісної сфери. Третій сегмент – пов'язаний з організуючим впливом на *матеріал* системи (рухомий

інтенціональними чинниками – як потребовим, так і ціннісним) завдяки палітрі соціально-економічних умов (на тлі яких розгортається процес). Четвертий сегмент – за

аналогією з третім відображає внесок культурно-історичних особливостей середовища, в якому розгортається процес.

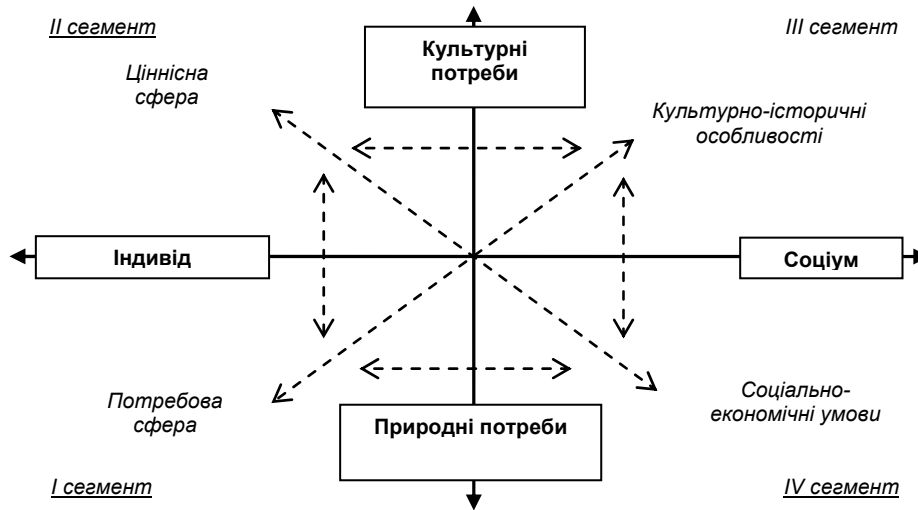

Рис. 1. Структурно-онтологічна візуалізація соціалізації особистості як системи

Після викладеної диференціації сегментів, у рамках третього кроку процедури структурно-онтологічної фіксації об'єкта як способу системної локалізації предмета дослідження, потрібно здійснити аналіз між- та крос-сегментарних зв'язків (позначено пунктиром на рис. 1). Мета такого аналізу – з'ясування наявності інших процесів, які є відмінними від системоутворюючого (або є вторинними по відношенню до нього), проте впливають на функціональну структуру та організованість матеріалу системи. Зазначені процеси, на наш погляд, повинні досліджуватись окремо. Фактично, ми пропонуємо визначати предмет окремого дослідження або окремого етапу дослідження за допомогою локалізації "першого" або "первинного" процесу за Г.П. Щедровицьким, який виступає провідним системоутворюючим чинником. Зауважимо при цьому, що існує необмежено велика кількість методологічних кутів зору на предмет у межах того або іншого об'єкту дослідження. Тобто вторинний процес однієї системи може виступати первинним в іншій. Або ж навіть в одній й тій самій системі можна виокремлювати різні первинні процеси, проте це будуть різні наукові дослідження. Це актуалізує питання поєднання знань, отриманих в результаті таких "суміжних" досліджень, проте його розгляд виходить за межі цілей даної роботи.

Повертаючись до первинного процесу, нагадаємо процитовану вище позицію Г.П. Щедровицького – у складній системі всі інші процеси "взаємодіють" з організованостями матеріалу, які фіксують перший процес, у процесі чого трансформуються як процеси, так і організованості матеріалу, що зрештою призводить до встановлення відповідностей між ними і функціонування складної системи як єдиного цілого. Поряд з вказаним, визначення первинного процесу зумовлює логіку та послідовність дослідження генетичного аспекту системи, тобто механізмів і закономірностей її розвитку, про що мова піде далі.

Четвертим кроком процедури структурно-онтологічної фіксації об'єкта як способу системної локалізації предмета дослідження є – візуалізація розгортання первинного процесу. Його дебют, для нашого прикладу, пов'язаний з першим сегментом та полягає в адаптаційній активності індивіда. Такий висновок ми робимо, опираючись на теоретичні засади дослідження, які в нашому випадку для прикладу представлені поглядами А.В. Петровського. Зазначений вчений вважає, що для кожного вікового періоду поряд з конкретною

(провідною) діяльністю має значення діяльнісно-опосередкований тип взаємовідношень, які складаються в дитини з найбільш референтною для неї в даний період групою. Ці взаємовідношення опосередковуються змістом і характером діяльності та спілкуванням, котрі зумовлює вказана референтна група [14].

Одразу після народження зміст і характер вказаної діяльності пов'язаний з біологічною адаптацією немовляти в конкретних соціально-економічних умовах, отже процес розгортається в напрямку від першого до четвертого сегменту (рис. 2). Такий рух процесу зумовлює відповідний розвиток організованості матеріалу (лінія "2" на рис. 2). Тобто первісний стан матеріалу є "згорнутим" та фактично відповідає першому сегменту, решта існують лише в потенції. Організованість матеріалу в першому сегменті (лінія "1" на рис. 2) тотожна вродженим характеристикам потребової сфери індивіда. Поступове "просування" процесу спричиняє розвиток системи, що супроводжується та водночас зумовлюється релевантними змінами організованості її матеріалу (у послідовності зростання номерів ліній на рис. 2). При цьому зауважимо, що розвиток системи відбувається більш складно, ніж це схематично представлено нами. Як на рівні процесу, так і на рівні організованості матеріалу генезис відбувається циклічно, за принципом спіралі з поступовим збільшенням її радіусу (спочатку вона "розташовується" в межах першого і четвертого сегменту, згодом – першого, четвертого та третього, ще через певний час займає всю умовну площу чотирьох сегментів).

Система повністю "розгортається", коли вслід за успішною біологічною адаптацією в конкретних соціально-економічних умовах та поступовою інтеріоризацією культурних норм у індивіда формуються ціннісні орієнтири, які зрештою зумовлюють або принаймні впливають на адаптаційну активність щодо задоволення потреб (наприклад, усвідомлений вибір здорового способу життя). На кожному перехідному етапі цього розгортання, в термінах Г.П. Щедровицького, відбувається складна трансформація процесу і організованості матеріалу системи – соціалізаційної динаміки, яка перетворює індивіда в особистість. Наукова фіксація фактів означеної трансформації, з'ясування та вивчення її особливостей, механізмів і закономірностей, на наш погляд, і є складовими предмета дослідження соціалізації особистості.

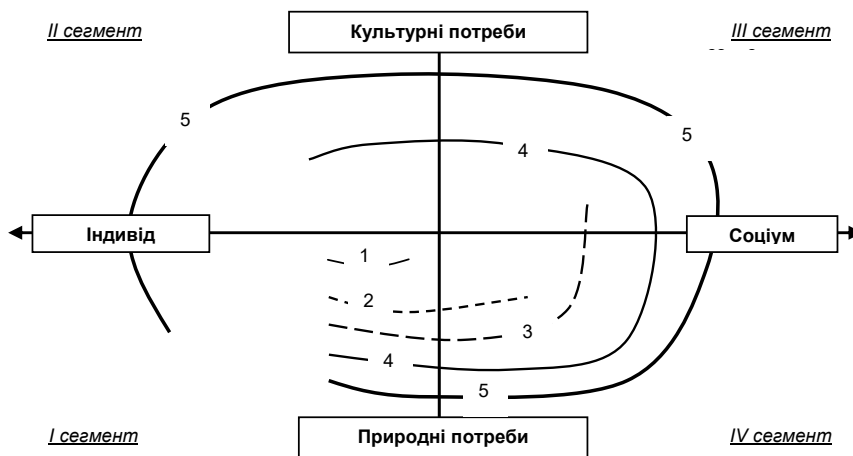

Рис. 2. Схематизація генезису первинного процесу та трансформації організованості матеріалу системи

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи викладений дискурс щодо застосування системного підходу як засобу локалізації предмета в психологічних дослідженнях, ми пропонуємо застосовувати в зазначених цілях авторський варіант процедури структурно-онтологічної візуалізації, який складається з чотирьох етапів:

1. Гносеологічна фіксація меж і структури дослідницького об'єкта (системи) шляхом формування зображення об'єкта, яке розкриває його онтологію в контексті морфології системи, що виникає в результаті дії структуро-зумовлюючих чинників системи – первинного процесу і матеріалу. Для цього здійснюється побудова візуалізації за принципом координатних осей: горизонтальна – розкриває матеріал та онтологічний вимір, де відбувається його організація; вертикальна – відображає первинний процес системи, який характеризується ізотропністю організуючого впливу на матеріал.

2. Визначення та описання чотирьох сегментів, які виникають в результаті перетину системоутворюючих осей. По-сегментне з'ясування особливостей взаємодії в сполучі "процес-матеріал".

3. Аналіз між- та крос-сегментарних зв'язків з метою ідентифікації та диференціації процесів, які є відмінними від первинного (системоутворюючого), проте впливають на функціональну структуру та організованість матеріалу системи. Зазначені процеси досліджуються окремо.

4. Візуалізація розгортання первинного процесу в межах виокремлених сегментів структурно-онтологічного концепту об'єкта дослідження.

Запропонована процедура, на наш погляд, дозволяє визначити та збудувати візуалізацію структурного зображення генезису системи, яка супроводжується та

водночас зумовлена трансформацією як процесів, так і організованості матеріалу. Факти цієї трансформації, її особливості, механізми та закономірності становлять предметне поле в психологічних дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М. Основи наукових досліджень: навчальний посібник / В.В. Ковальчук, Л.М. Моїсєєв. – 5-е вид. – К.: "Видавничий дім "Професіонал", 2008. – 240 с.
2. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: Підручник / М.Т. Білуха. – К.: АБУ, 2002. – 480 с.
3. Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: Підручник / Д.М. Стеченко, О.С. Чмир. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 317 с.
4. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
5. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник / Г.С. Цехмістрова. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2004. – 240 с.
6. Маланов С.В. Методологические и теоретические основы психологии: Учеб. Пособие / С.В. Маланов. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО "МОДЭК", 2005. – 336 с.
7. Ганзен В.А. Системные описания в психологии / В.А. Ганзен. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. – 176 с.
8. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л., Изд-во Ленингр. ун-та, 1969. 339 с.
9. Кузьмин В.П. Исторические предпосылки и гносеологические основания системного подхода / В.П. Кузьмин. – Психол. журн., 1982, т. 3, #3, с. 3 - 14; #4, с. 3 - 13.
10. Ломов Б.Ф. О системном подходе в психологии / Б.Ф. Ломов. – Вопросы психологии, 1975, #2, с. 31 - 45.
11. Щедровицкий Г.П. Избранные труды / Г.П. Щедровицкий. – М.: Шк. Культ. Полит., 1995. – 800 с.
12. Петровский А.В. Личность в психологии / А.В. Петровский. – Ростов-на-Дону: Изд-во "Феникс", 1996.
13. Петровский А.В. Общая психология. – М., 1976. – 476 с.
14. Петровский А.В. Проблема развития личности с позиций социальной психологии / А.В. Петровский // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 15–29.

Надійшла до редколегії 28.03.16

В.А. Шимко, д-р психол. наук, ст. науч. сотруд.
Университет экономики и права "КРОК", Киев

СИСТЕМНАЯ ЛОКАЛИЗАЦИЯ ПРЕДМЕТА В ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ: ПРОЦЕДУРА СТРУКТУРНО-ОНТОЛОГИЧЕСКОЙ ВИЗУАЛИЗАЦИИ

В статье осуществлена систематизация и развитие дискурса в отношении применения системного подхода как способа локализации предмета в психологических исследованиях и изложен авторский вариант процедуры структурно-онтологической визуализации в указанных целях.

Ключевые слова: методология, система, системный подход, локализация предмета, системообразующий процесс, организованность материала, структурно-онтологическая визуализация.

V. Shymko, Doctor of Psychological Science, Senior Research Associate
"KROK" University, Kyiv

SYSTEM LOCALIZATION OF RESEARCH SUBJECT IN THE PSYCHOLOGICAL STUDIES: PROCEDURE FOR STRUCTURAL AND ONTOLOGICAL VISUALIZATION

In the article is carried out the systematization and development of discourse concerning application of a systems approach, as a way to object localization in psychological research and set out the author's version of the procedure for structural and ontological visualization due to outlined above purposes.

Keywords: methodology, system, systems approach, object localization, system-process, organization of material, structural and ontological visualization.